

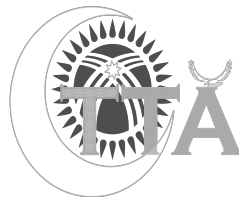
Tanıtımını yaptığımız eser Doç. Dr. Muhammed Bilal Çelik¹ tarafından 2013 yılında yayınlanmıştır.

Eser giriş ve ekler kısmı dışında dört bölümden oluşmaktadır. Eserin bölümleri ise şu şekildedir; Mekânsal Arka Plan (s. 25-55), Siyasi Arka Plan (s. 57-108), Yarkend Hanlığının Kuruluşu ve Yükselişi (s. 109-169), Yarkend Hanlığının Gerilemesi ve Yıkılışı (s. 171-221). Eser temel olarak Yarkend Hanlığının ortaya çıkışı, siyasi yapısı, hanlığın gerilemesi ve yıkılışa giden süreci ele almaktadır. Kısacası yazar Yarkend Hanlığının siyasi tarihini bir bütün olarak ortaya koymayı amaçlamıştır. Giriş kısmında çalışmanın konusu, eserin içeriği, hanlığın ismi ve dönemin çağdaş kaynakları hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.

Birinci bölümde Mekânsal Arka Plan başlığıyla, Yarkend Hanlığının teşekkül ettiği, Doğu Türkistan coğrafyasının özellikleri; dağları, akarsuları ve şehirleri detaylı olarak incelenmiştir. Yarkend Hanlığı'nın nüfuz sahibi olduğu merkezi Yarkend, Kaşgar, Yeng-i Hisar, Hoten, Aksu, Kuça, Uç, Çalış, Turfan ve Kumul şehirleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar bu şekilde Yarkend Hanlığının mekânsal arka planını betimlemiştir.

İkinci bölümde ise Siyasi Arka Plan başlığı altında hanlığın kurucusu Said Han'ın, Cengiz'in soyuna dayanması hasebiyle Cengiz Han'ın ortaya çıkışı, kurmuş olduğu Moğol İmparatorluğu, fetihleri ve fethedilen toprakları ile Cengiz'in oğulları arasında ülkenin taksimi ele alınmıştır. Taksim sonrası bu oğullarının zamanla ayrı hanlıklar olarak teşekkül ettiği yapılar analiz edilmiştir. Tabii bu noktada özellikle Doğu Çağatay Hanlığı üzerinde durulmuştur. Bunun nedeni ortaya çıkan Yarkend Hanlığı'nın, Doğu Çağatay Hanlığı'nın toprakları üzerinde kurulmuş

¹ M. Bilal Çelik, Türkistan Hanlıkları üzerine uzman olan Çelik 2004 yılında yüksek lisans tezini Prof. Dr. Mehmet Alpargu danışmanlığında *Firdevsü'l İkbâl'e Göre Hive Hanlığı Tarihi ve Devlet Teşkilatı* tezi ile Sakarya Üniversitesinde doktorasını ise yine aynı Üniversite'de *1800-1865 Yılları Arasında Buhara Emirliği* başlıklı tezi ile tamamlamıştır. Yazar halen Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Doç. Dr. olarak görevini sürdürmektedir.

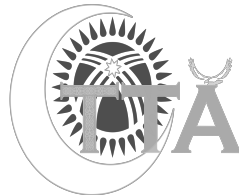

olmasıdır. Yazarın giriş kısmında da belirttiği gibi Yarkend Hanlığı'nın ortaya çıkışında Doğu Çağatay Hanlığı birinci derecede rol üstlenmiştir.

Üçüncü bölümde Yarkend Hanlığı'nın kuruluşu ve yükselişi ele alınmıştır. Hanlığın kurucusu Said Han'ın on dört yaşından itibaren kendisini mücadele içerisinde buluşu ve Doğu Türkistan'da, Yarkend Hanlığının kuruluşuna kadar ki süreç içerisinde girdiği siyasi mücadeleleri teferruatlı bir şekilde incelenmiştir. Said Han'ın siyaset adamlığının yanı sıra onun şair yönüne, bilim ve sanat alanında önemine vurgu yapılmıştır. Said Han'ın 1533 yılında vefat etmesinin ardından tahta Sultan Abdurreşid Han (1533-1560) geçmiştir. Abdurreşid dönemi hanlık içerisinde nüfuz sahibi odakların güçlerinin dizginlendiği dönem olmuştur. Özellikle Abdurreşid'in tahtına karşı tehdit olarak gördüğü Duğlat kabilesinin nüfuzunu kırdığını görmekteyiz. Duğlat kabilesinin nüfuzunun kırılmasıyla Said Han döneminde önemli roller üstlenmiş olan Mirza Haydar Duğlat'ın Yarkend Hanlığı'nda siyasi hayatı sona ermiştir. Bunun yanı sıra Han'ın diplomasiyi oldukça iyi kullandığı da görülmektedir. Bu noktada yazarın Abdurreşid döneminin öne çıkan siyasi olayları ve diplomatik ilişkileri detaylı bir biçimde ele aldığı da gözden kaçmamaktadır.

Abdurreşid sonrası tahta geçen Abdülkerim Han (1560-1591) döneminin hadiseleri ele alınmıştır. Yine bu bölümde Hanlığın zirve dönemini yaşadığı Muhammed Han dönemi ise bölümün son kısmını oluşturmaktadır. Özetle Muhammed Han'ın döneminde Özbeklere karşı Karadağlı Hocaların da desteğiyle başarılar kazanılmıştır, burada Muhammed Han'ın Hoca Muhammed İshak Veli ile iyi ilişkiler kurması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra bu dönemde toplumun refah düzeyi yükselmiş, Hanlık ticari alanda gelişme göstermiş bu nokta da Muhammed Han'ın tüccarlar ve kervanlar için seyahat güvenliğini sağlamış olmasının etkili olduğunu görmekteyiz.

Yazar dördüncü ve son bölümde ise Yarkend Hanlığının gerilemesi ve yıkılışına sebep olan olayların analiz edildiğini görmekteyiz. Bu bölümde gerileme ve yıkılış sürecinde tahta çıkan hanların her birinin dönemini detaylı olarak inceleyerek yıkılışa sebep olan dâhili ve dış sebepleri

analiz etmiştir. Bu sebepler mercek altına alınırken hükümdarların başarı ve başarısızlıkları, kabilelere yaklaşımı, diplomatik adımları, dönemin nüfuz sahibi Akdağlı ve Karadağlı hocalarla ilişkileri de incelenmiştir. Özetle bu dönemde Muhammed Han'ın 1609 yılında vefatı sonrası hanlıkta bir kargaşa dönemi yaşanmaya başlamış, bunun sebebi olarak yönetimde söz sahibi olmak isteyen grupların çatışması gösterilmiştir. Çatışmalar sık sık han değişikliğine sebep olmuş ve hanlıkta bir türlü istikrar sağlanamamıştır. Bu süreç içerisinde Abdullah Han'ın tahta çıkışına kadar ard arda beş hanedan üyesi tahta çıkmıştır. Yazar bu otuz yılı "gerileme dönemi" olarak nitelendirmiştir. Bu süreç içerisinde Şucauddin Han katledilmiştir. Abdullah Han dönemi ile tekrar bir istikrar ortamı sağlanmıştır. Lâkin onun hanlığının son yılları ise tekrar bozulma başlar. Bu nokta da hanlıkta yer yer nüfuz sahibi olan Akdağlı ve Karadağlı hocaların çatışmasının hanlığı oldukça zor duruma düşürdüğünü görmekteyiz. İsmail Han'ın ardından ise Yarkend Hanlığı, Cungar Hanlığı'nın esareti altına girmiştir. Sultan Said Han'ın kurmuş olduğu Yarkend Hanlığı'nın son hükümdarı Muhammed Mümin Han'ın ölümüyle 1696 yılında hanlık sona ermiştir. Doğu Türkistan'ın Çin tarafından işgaline kadar bölgede "Hocalar Dönemi" olarak anılan dönem başlamıştır.

Sonuç bölümünde ise yazar Yarkend Hanlığı'nın siyasi tarihini genel hatlarıyla özetlemiştir. Yazar önemli bir noktaya değinerek, Yarkend Hanlığı'nın bugünkü Uygur halkının oluşumunda ki rolü üzerine önemli değerlendirmelerde bulunmuştur.

Sonuç olarak M. Bilal Çelik'in eseri titiz bir çalışmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Zengin bir kaynakça kullanılmıştır. Dönemin çağdaş kaynakları ve farsça kaynaklardan yararlanılmıştır. Yerli ve yabancı araştırmalara başvurulmuştur. Yazar ekler kısmında ise Yarkend Hanlığı'nın üzerinde kurulduğu Doğu Türkistan haritası ve Yarkend Hanlığı Hükümdarlar listesini eklemiştir. Türkiye'de Yarkend Hanlığı üzerine yapılan çalışmaların az olması sebebiyle Yarkend Hanlığına dair yapılacak çalışmalarda eserin başvuru eseri olacağı aşikârdır.

